Розділ 4.

ПЕРЕКЛАДИ

DOI: https://doi.org/10.18524/2410-2601.2018.1(29).146539
УДК 141.33

Роман Інґарден

ПРО ФІЛОСОФСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕДИТ ШТАЙН

(переклад з польської Інни Савинської)

Запрошення виступити з доповіддю[1] я прийняв з двох причин:

1. На сьогодні, я єдина людина в Польщі, яка особисто була знайома з Едит Штайн. Знали її ще мої колеги поляки, що разом зі мною вивчали перед Першою світовою війною філософію в Ґеттінґені (з 1913 року): Казимір Айдукевич, А. Августовський [Александр Розенблюм – *І. С.*], Ванда Лемпіцька та інші, але нікого з них вже немає.

2. Ми належали до однієї філософської спільноти: до групи ґеттінґенських феноменологів і багато років поспіль підтримували тісні наукові зв'язки (1916-1939 рр.). Протягом 1916 та 1917 років ми бачились щоденно, а наше листування тривало аж до спалаху війни 1939 року.

Вважаю, у наш час, Едит Штайн зазнає деякої несправедливості. Після війни розпочато друк її кореспонденції – вже опубліковано 7 томів – утім видавці обмежуються тими листами, що написані після вступу до монастиря або мають християнське забарвлення. Роботи ж представлені в «Феноменологічному річнику», так само як і її докторська дисертація (1917 року), лишаються поза належною увагою, а в публікаціях про Едит Штайн, присвячених її біографії та історії навернення до католицизму, відсутня згадка про її попередній науковий доробок, ніби його взагалі не існує. Едит Штайн – філософ-науковець і була ним завжди, навіть у монастирі, невпинно працюючи за різних обставин. У свій час їй необхідно було дістати спеціальний дозвіл на те, щоб займатися своєю темою, що зрештою було погоджено наказом. Її тема потребувала звернення до певної традиції, що становить підставу християнської філософії: Аристотель + Тома Аквінський. Разом з тим вона не припиняла бути феноменологом. Едит Штайн, перед вступом до монастиря, працювала в сфері пізнання, яка частково перетиналась з моїми філософськими інтересами і отже – з моєю науковою компетенцією. Однак, не меншої уваги заслуговують теми її досліджень від яких я далекий. Рівень усіх її ранніх роботі не нижчий від рівня книг написаних в монастирі. У всіх своїх роботах Едит Штайн з однаковою старанністю та великим особистим зацікавленням здійснювала власні розвідки, вони становили вісь її розумового життя.

Моя доповідь – перша спроба огляду її робіт чи нарис головних етапів її досліджень. Однак, через брак часу, зосереджусь на розгляді питань чи груп питань, якими вона почергово займалася, нашвидкуруч креслячи лише ескізи їх розв'язань, бо, *по-перше*, неможливо умістити всю багатогранність

в одній доповіді, а *по-друге*, слід враховувати характер її досліджень. Усі вони без винятку містять детальний феноменологічний аналіз мета якого показати читачеві суттєві риси предмета дослідження, без нього було б важко збагнути висновок. Презентація або реконструкція такого типу аналізу вимагає багато часу.

Більша за все прагну окреслити деякі зв'язки філософської проблематики Едит Штайн із тією філософською атмосферою в якій вона себе виховувала і – принаймні до певного часу – жила. Штайн була деяким особливим вогнем у тій атмосфері, у тому живому колективному запитуванні та пізнанні, роль якого можна зрозуміти лише на його масштабному тлі.

Останній раз ми бачилися у квітні 1929 року на ювілеї Гусерля, на його семидесятилітті, але наскільки пригадую, ми листувалися з нею аж до початку війни. Те, що вона була в монастирі в цілому не змінило характеру нашого інтелектуального спілкування. Себто я дещо ознайомлений з її науковими інтересами та інтелектуальними долями. Вважаю, що ці інтелектуальні долі бували важкими в деяких фазах її життя. Був час, коли ми зустрічались щоденно. Ми відчували себе двома ґеттінґенцями у Гусерля у Фрайбурзі й це нас, дійсно, дуже зближувало, бо решта то були учні Генріха Ріккерта зі спільноти «*Süddeutsche Schule*»[2]. Окрім того, ми мали цілий список питань, тем, які пов'язували нас своєю проблематикою.

Едит Штайн приїхала до Ґеттінґена навесні 1913 року. Як вам відомо, навесні, на Великдень, розпочинається навчальний рік у німецьких університетах. Вона приїхала до Ґеттінґену після двох років навчання у Вроцлаві. Штайн була вроцлавянкою, мешкала по вулиці *Michaelisstrasse 38*. Намагався після війни знайти цей дім, але його вже немає[3]. Едит Штайн розпочала свої студії у Вроцлаві після досить довгого навчання у середній школі. Загалом, мала розпочати навчання на два роки раніше. Але в той час в прусській державі жінки не мали можливостей здобути повноцінну освіту. Не було класичної гімназій чи якоїсь іншої жіночої установи, потрібно було ходити до різноманітних «*Realschulen*»[4] і т.п., що вартувало їй більше двох років. Окрім того, вона самостійно вивчала грецьку та латину. Згадую про це, щоб повідомити: мала достатню підготовку, щоб читати Аристотеля в оригіналі. Наскільки мені відомо, та грецька мова, яку вивчають у школі в цьому не допоможе. Я ще повернусь до вроцлавських часів, до стилю, притаманного тогочасним студіям, коли потрібно буде прояснити деякий стан справ. Лишень зазначу, Едит Штайн приїхала до Ґеттінґена вже ознайомлена з головною, на той час, роботою Едмунда Гусерля, що називається «*Logische Untersuchungen*»[5], яку їй порадив прочитати наш спільний колега. То був значно старший від нас деякий доктор Москевіч, який потім у Ґеттінґені заснував «*Philosophische Gesellschaft*»[6], студентську організацію. Москевіч акцентував увагу на дещо іншому стилі робіт Гусерля, порівняно з тенденціями у тогочасній філософії, особливо у Вроцлаві. У Ґеттінгені Едит Штайн лишалась аж до початку війни.

У 1913–1914 роках вона стала свідком надзвичайно цікавої події, Гусерль читав на своєму семінарі перший том «*Ideen zu einer reinen Phänomenologie*»[7]. Ті семінари були неймовірно захопливими, тим паче, і це вам відомо, на них були присутні опозиційно налаштовані слухачі, учні Гусерля, що виступали проти деяких його тез.

Далі спалахнула війна. Едит Штайн прослухала частину лекцій з логіки, які читав Гусерль. У січні 1915 року вона склала якийсь державний учительський іспит, і потім, акцентую вашу увагу, вступила до лав жіночої військової служби у якості сестри милосердя. Була патріоткою, цілковито вкоріненою у німецьку культуру. Окрім філософії займалась історією та германістикою. Більше того, була патріоткою прусської держави. Вона сама пише, що у юності сильно тяжіла до лівих, що в той час було дуже модним у єврейських колах. Одначе, під час навчання, частково під впливом Лампрехта[8], якого слухала в Ґеттінґені й який, як відомо був *laudator temporis acti*[9], в особливості Вільгельмової прусської держави, поволі змінила переконання на радше консервативні, навіть прусські, про що вже йшлося. Це важливо, бо так більш глибшою видається її трагедія, жертва, яку вона складе в майбутньому. Зазначу, що вона ніколи не приховувала свого єврейського походження. У своєму *curriculum vitae* (в докторській дисертації) написала: «*Ich bin preussische Staatsangehörige und Jüdin*»[10]. Це було так ясно.

Потому, після від'їзду з Ґеттінґена, писала свою докторську дисертацію. У липні 1916 року приїхала до Фрайбурга вже з готовим текстом, який Гусерль читав місяць. 3 серпня 1916 року відбувся докторський іспит після якого Едит Штайн стала асистенткою Гусерля з чітко окресленим завданням – опрацювання манускриптів для другої і третьої частини Гусерлевих «Ідей». На цій посаді вона перебувала більше двох років. Мушу сказати, це була праця не тільки зі змістом, часом потрібно було й розгадувати текст, адже знаємо, як писав Гусерль. Ті стоси найрізноманітніших манускриптів потрібно було редагувати, але передусім прочитати їх стенограму, записану по особливій методиці Гусерля з 70-тих років і вже тоді переписати все розбірливим почерком. Едит Штайн усе це зробила, загалом опрацювала сотню рукописних сторінок. Пізніше відійшла від Гусерля у тому сенсі, що припинила бути, на своє прохання, його асистенткою. Припускаю, що Гусерль не задовольнив її цілком правомірної вимоги. Едит Штайн зредагувала другу і третю частину «Ідей», загалом це біля 1000 сторінок

машинопису і хотіла, щоб Гусерль їх перечитав та обговорив з нею правильність інтерпретації тексту. Гусерль до цієї роботи так і не взявся, оскільки, після видання першої частини «Ідей», зайнявся іншою справою, вже не повертаючись до зредагованого тексту. Вже досить тривалий час він займався чимось іншим і, наскільки мені відомо, читав текст цілих два дні, а потім знудився і текст лежав собі щасливо місяць, два, три, півроку і робота не просувалася далі. Штайн писала йому в листі: «Або працюємо разом, або працюєш сам, завжди готова Тобі допомагати, але як асистентку маєш мене звільнити». І коли вже не була його асистенткою, *nota bene*, у якості приватної особи зробила другу редакцію другого тому «Ідей». Вірогідно, в цій редакції і вийшов текст, який надрукували після війни. Лангребе щось там шліфував, але не дуже багато змінив. Таким чином, ми завдячуємо Едит Штайн тим, що маємо другу частину «Ідей».

Слід пригадати ще одну річ. У Ґеттінґені був професор філософії, якого ми просто обожнювали. Цьому молодому чоловікові на момент загибелі було тридцять чотири роки, коли ж він нас вчив йому було тридцять. Йдеться про Адольфа Райнаха. Щодо його вмінь проводити семінари, то маю сказати, він найкращий вчитель, якого ми коли-небудь знали. Ані Твардовський, ані Гусерль не могли зрівнятися з ним в умінні формулювати проблеми і надавати можливі варіанти їх розв'язань. У нього завжди був напоготові приклад, він завжди розумів наші запитання. Це було важливо, оскільки ми, вочевидь, говорили неясно. Згадую про нього, щоб підкреслити: Едит Штайн була тісно пов'язана з родиною Райнахів, тобто з Райнахом і його дружиною, поглядами і особисто. Райнах, не будучи придатним до військової служби, зовсім ще молодий хлопчина, зголосився і робив все можливе, щоб його прийняли. Тоді, у 1914 році, був особливий шал, усі хотіли йти на війну. Наша остання розмова відбулася у чотирнадцятому році. Я запитав у нього: «Ви також маєте брати в цьому участь?» – бо сам їхав до Польщі розвідати ситуацію.– «Звичайно, припускаю, ми бачимось в останнє». Так і сталося. Та смерть, що прийшла в листопаді 1917 року, безсумнівно, наклала відбиток на подальшу долю Едит Штайн, але була ще одна важлива річ. Райнах, перебуваючи на фронті, весь час на західному фронті, де він відважно зустрів смерть, переживав релігійне почуття[11], про яке мені добре невідомо, оскільки я з ним більше не бачився. Але Едит Штайн знала про це переживання, оскільки спілкувалась з ним в Ґеттінґені під час його відпустки. Я бачив її реакцію на смерть Райнаха: вона була надзвичайно вражена. На мою думку, то був початок певних змін, які в подальшому знайшли своє завершення.

Від 1923 року Едит Штайн працювала в Шпаєрі, в якомусь вищому ліцеї чи семінарії для жінок, певно викладала там філософію[12]. У той час

вона вже прийняла католицизм, хоча я не знаю точної дати хрещення. Існують дві дати, які між собою не узгоджуються. Одна з них – березень 1921 року. «Їду до Ґеттінґену на найважливішу подію в моєму житті»,– так писала мені у листі. Але офіційно вважається, що вона приняла хрещення 1 січня 1922 року.

Штайн намагалася декілька разів габілітуватися, але в ті часи старші колеги вважали, що жінкам це непотрібно, цю думку поділяв і Гусерль. Вона довго не могла пройти габілітацію, попри те, що мала готову роботу[13]. Так само було і з іншою жінкою-феноменологом, Конрад-Мартіус, якій вдалося стати гоноровим професором через деякий час після закінчення війни[14], як говорив Ян Герінґ «професором без гонорару». Десь у 30-тих роках Штайн намагалася габілітуватися у Ґеттінґені, незалежно від Гусерля, але в тій атмосфері це вже було неможливим. Усе розпочалось не у 1933 році, а значно раніше.

У березні 1933 року я отримав від нею картку з подорожі, направлялася із Вроцлава до Кельну: «Їду до монастиря». Причина пояснена: «це» вже давнє рішення, втілення якого прискорюють обставини». Вона перебувала в монастирі: спершу в Кельні, далі переїхала до Ехта в Голландію. Там працювала над щоденником, який зберігся до нашого часу, деяка його частина вже опублікована[15]. Потому, як зазначила в тому щоденнику і що, зрештою, з другої сторони підтверджене, дістала згоду на написання великої філософської роботи. У наш час ця робота видана під назвою «*Endliches und ewiges Sein*»[16], при тому, наскільки мені відомо, перша назва була іншою – «*Akt und Potenz*»[17], аристотелівська назва. У монастирі, з 1935 по 1936 рік написала цю книгу, яка має приблизно 500 сторінок. Також написала там ще одну річ, книжку про «Іоанна від Хреста». Ця книга радше відноситься до містики, про неї не буду багато говорити.

І настав день появи листа голландських єпископів[18], які заступалися за переслідуваних євреїв. На нього гестапо зреагувало тим, що пішло до монастирів із вимогою видати євреїв. Цікава річ, що в монастир Кармеліток босих в Ехті прийшли не за сестрою Терезою, чи кимось іншим, а за «фрейлін д-ром Едитою Штайн». Вони знали, що вона там переховується. Звідки знали, важко відповісти. Отець Ван Бреда з Лювена[19] колись мені сказав: «Ви не знаєте, вона понад усе була пруссачкою і виказала себе, як тільки-но вийшов наказ, що німецькі громадяни мають повідомити своє місцезнаходження». Не знаю, чи це правда, але дуже схоже на неї. Іншу версію висунула наша спільна приятелька, пані Ґерда Вальтер[20], соціалістка, що під час війни виконувала роль «засланого козачка» у німецькій цензурі: «оскільки монастир писав до Швейцарії, хотів її туди перевести і користувався державною поштою, вони про це знали, не потрібно було й стежити, адже

мали данні, бо все перечитували і, більше того, пошту з окупованої території до Швейцарії». Не знаю як там було, у результаті: прийшли і забрали. Не знаю на якій підставі, але здебільшого говорять, що 9 червня 1942 року Едит Штайн, правдоподібно, померла в Освенцимі, здається, зі своєю сестрою[21]. Цю інформацію з других рук, я дозволив собі вам переповісти. Якщо ж йдеться про особливості її умонастрою, то згадаю про них під час історичного огляду її робіт.

Можливо, буде корисним розповісти про опубліковані листи Едит Штайн. Одна частина її листів оприлюднена нею самою, а друга – після її смерті, по закінченню війни завдяки деякій пані Ґелбер та декого з голландського духовенства.

Отже ***першою*** її роботою є докторська дисертація 1916 року під назвою «*Zum Problem der Einfühlung*»[22], частково видана в 1917 році (з другої по четверту частину). Це потрібно було робити за власний кошт, тому опубліковано лише частину тексту.

Наступні роботи друкувалися у «Феноменологічному річнику», в томі V і VII.

Найперша публікація вийшла під загальною назвою «*Beiträge zur philosophischen Begründung der Psychologie und der Geisteswissenschaften*»[23], насправді, це дві різні роботи. Перша з них приблизно на 120 сторінок і називається «*Psychische Kausalität*»[24], а друга названа «*Individuum und Gemeinschaft*»[25]. Ця загальна публікація про філософські підстави соціології, присвячена спеціальному питанню структури, так би мовити онтологічним підставам «*Gemeinschaft*», тобто спільноти. Штайн виразно посилається на роботу Тьоніса «*Gemeinschaft und Gesellschaft*»[26], її дослідження не охоплює усі форми суспільного співжиття, тільки спеціальне «*Gemeinschaft*» (спільності або спільноти). Ця робота вийшла друком в 1922 році, але написана, певно раніше, оскільки моя робота, яка також там згадується і датується 1921 роком, насправді, була надрукована вже після виходу роботи Едит Штайн. Вірогідно, її робота писалася в 1920 році, можливо в 1919 році. Рік написання цікавий з того приводу, що це часи зміни позицій: старої на нову – католицьку, релігійну. Можливо, хтось цікавиться чи існують такі свідчення у роботі й якщо так, то які вони. Ці свідчення присутні в двох або трьох місцях тексту, що показове для того, хто знає Штайн та її життя, інструктивне щодо підстав тієї психічної ситуації через яку Едит Штайн перейшла на католицизм. Цих речей ближче розглядати не буду, оскільки вважаю, що остаточні причини переходу на католицизм – її приватна, особиста справа і це, зрозуміло, нікого не стосується. Цікавим є тільки те, що стала католичкою, будучи перед тим вихованою у цілком іншій атмосфері, її мати була палкою іудейкою.

Третьою роботою, de facto вона четверта, є «*Untersuchung über den Staat*»[27]. Ця робота присвячена філософській теорії держави, на якій я не знаюсь. Робота з'явилась у 1925 році, припускаю, навіть у 1923 році. І знову була надрукована перед моєю, два перші відредаговані листки з цієї роботи мав при собі на габілітації, а решту отримав у червні 1924 року. Повний том з'явився в 1925 році, досить довго друкувався. Вказую на це, щоб підкреслити – наступна робота Едит Штайн опублікована в 1929 році, після шести років перерви. Ця робота 1929 року – мала стаття, присвячена порівнянню феноменології Гусерля з філософією св. Томи з Аквіну, сторінок на двадцять. Це перше свідчення її інших зацікавлень. Окрім того займалася ще перекладом. На початку 1928 році вийшов у світ переклад книги Ньюмена «Briefe und Tagesbücher»[28]. Це велика книжка, приблизно на декілька сотень сторінок. А потім опублікувала, не пригадую дату, бо мій примірник залишився у Львові[29], переклад «*Quaestiones de veritate*»[30] Томи з Аквіну, з коментарями. Читаю цю книгу і весь час зауважую високий рівень перекладу. Вдруге ця робота надрукувалася після війни в третьому і четвертому томі «Зібрання листів», у п'ятдесятих роках. Існує ще одна робота з якою не ознайомлений, бо вона не потрапила мені до рук. Йдеться про роботу 1931 року «*Über die Stellung der Frau*» – це приблизна назва. Я на цьому не розумівся, нічим таким не цікавився, Штайн про це знала і не надсилала мені текст, тому знаю, що книга існує і поготів.

Далі, наскільки пригадую, в 1935–1936 роках (а до того в 1923 р., 1924 р., потім 1929 р. писалися невеликі роботи аж до 1935 р. і 1936 р.) була завершена робота «*Endliches und Ewiges Sein*». У деякому сенсі стиль цієї роботи відрізняється від інших текстів, про що йтиметься далі. Окрім того в ній авторка виступає феноменологом. І як виявилось, один із рукописів цієї роботи було подано до друку (здається в Мюнхені), але ймовірно він не отримав згоду на публікацію. Книгу видали вже після війни як другий том зібрань її робіт. Перший том оприлюднено в 1950 році, в ньому вийшла робота «*Kreuzeswissenschaft*»[31], це її остання робота. Напевно не знаю коли вона її писала. Відповідно до інформації, що надійшла з других рук – від видавців, коли її забирали 3-го серпня 1942 року робота ще не була готова, так і залишилась незакінченою. То були останні місяці або останній рік її життя.

Загалом на сьогодні опубліковано 7-м томів, про 5-ть з яких я вже згадав. Понад це ще є том «*Wert und Person*»[32], опублікований в 1962 році. Також є збірка різних текстів: три роботи про феноменологію, одна робота про Гайдеґера, робота під назвою «*Die Seelesburg*» (це анонс до тієї великої книги «*Endliches und Ewiges Sein*») і остання робота, що увійшла у збірку – «*Die ontische Struktur der Person*»[33]. І нарешті як 7-мий том було видано

її щоденник, який закінчувався описом докторського іспиту і носить назву «*Aus dem Leben einer jüdischen Famile*». Це історія її родини, там є багато речей, які нас не обходять, якщо йдеться про неї саму, але там також багато про побут у Ґеттінґені та й Фрайбурзі аж до періоду докторату. Все це разом приблизно 1500 друкованих сторінок.

Зауважте, що два цикли в науковому доробку Едит Штайн розділені досить довгим мовчанням, але у жодному разі не періодом бездіяльності. Це був час надзвичайно великого приготування до перемін типу роботи. Два цикли відрізняються одне від одного різною проблематикою, а не стилем написання чи методом. Едит Штайн була феноменологом, що так чи інакше, але відображалося в її текстах, виключення становить лише та велика робота про яку я вже згадував. Натомість різниця виражена в проблематиці.

У темах першого періоду все згуртоване довкола одного дослідження, мається на увазі завдання, яке німецькою мовою звучить як «*Grundlegung*» чи узасаднення гуманітарних наук. Німці називають ці науки «*Geisteswissenschaften*». Від її першої роботи і до «*Über den Staat*» все служить цій єдиній меті, попутно розрізнюється узасадення психології і «*Geisteswissenschaften*», що пов'язане з її концепцією людини або людської особи.

Щодо другого періоду, то переважно говоритиму про «*Endliches und ewiges Sein*». Ця книга присвячена онтологічній проблематиці, онтологічній у класичному розумінні: від Аристотеля аж до онтології феноменологів. Остання, щоправда, частково відрізняється від першої. Прийнято вважати, що одна метафізична, а друга в деяких дослідженнях утримується від метафізичних рішень і намагається виснувати, скажу дещо спрощено, засадничі поняття онтології. Ця нова проблематика Едит Штайн виразно виходить на тему Бога, про що ми ще не згадували. Пригадую, що в роботі «*Individuum und Gemeinschaft*» з цього приводу є одне показове місце, яке вказує - авторка має увиразнений досвід, мається на увазі досвід Бога, що викликало в неї позитивну реакцію. Це чітко показано. Філософська проблематика Бога і нескінченного буття до цього не піднімалась і не була опрацьована. Також є певна різниця, можливо другорядна, в стилі роботи. Всі ранні тексти мають феноменологічну методологію і розпочинаються не з огляду літератури, а з конкретно поставлених завдань, питань і пошуків відповідей. Вона звертається до літератури *ex post* у процесі дискусії: те і те, можна знайти там і там, і в тому полягає між ними різниця, вони мають такий-то стан. Але розпочинає завжди від речей, з питань. Усі, хто належали до феноменологічної спільноти так робили. І Гусерль також, виняток становлять хіба що одна чи дві роботи, які написані у стилі полеміки.

Натомість, у тій сильній роботі, написаній в монастирі, все інакше: спершу йде представлення поглядів інших, а потім вже розгортається полеміка з певних питань у якій вона відстоює феноменологічну позицію. Той огляд літератури має подвійне значення.

По-перше, йдеться про Аристотеля, до того ж, певно, про його метафізику, про поняття «*Akt und Potenz*» «*Hyle*» і «*Morphe*» і потім, на основі цієї дискусії, формуються власні поняття.

По-друге, це не чистий Аристотель, це Аквінат. До того ж, впевнений і маю з цього приводу докази, Едит Штайн читала в оригіналі дві роботи Аквіната – «*De ente et essentia»* та *«Quaestions de veritate»*. Це видно з ситуації, з дискусії. Натомість маю непевності щодо інших робіт Томи Аквінського. Не знаю як там справи з «Сумою», з першою і другою, вона лише в одному місці на неї посилається. Але часто згадує Ґредта[34] – одного з сучасних інтерпретаторів Томи. Не знаю чи кожного разу Едит Штайн зверталася до оригінальних текстів Томи. Це зрештою колосальна робота і тому не дивно, що могла допомагати собі іншими джерелами.

І ще одна риса, яка на мою думку їй притаманна. Переконаний, що Едит Штайн не написала жодного слова, в якому б не була переконана, вона не зробила нічого, що б суперечило її духу. Про це свідчить ціла низка тверджень, які висувала проти Аквіната в таких речах як пізнання ідеальних предметів, ідей і т. ін. Це стосується також понять «форма» і «матерія», що до яких, після представлення чужої позиції, вона, без жодних побоювань, чітко окреслювала власну. Дещо нове, про що хотів би згадати, це, ***з одного боку*** виразне зізнання, що не вдалося зрозуміти деякі твердження, особливо тези Аквіната в першій частині Суми «*De Deo*»[35] . Зокрема твердження, що стосуються «*actus purus*» і того, як там сказано, поєднання форми з буттям і матерією чи без матерії. Слід врахувати різноманітні значення поняття матерії. Отже, в роботі есплікується позиція Томи, але є пасажи де зазначено: «не подужаю цього осягнути». У такий спосіб проведена, ніби, межа, що розділяє місця в яких авторка почувається компетентною як філософ від тих, що як філософ неспроможна пояснити. Однак, ***з другого боку***, є низка тверджень, які вона висуває від себе, коли аналізує питання, наскільки я знаю, форми, матерії і буття того, що називають «*reine Geister*»[36] , а саме – янголів. Коли ж йдеться про пізнання Святої Трійці, то описує його в конкретній релігійній традиції. Це не поле теології, приміром раціоналістичної, чи теології, що має на меті обговорення питань і тверджень, які в різних релігіях можуть бути істині або прийняті на віру, це радше деякі фахові твердження, які притаманні для певної спеціальної релігії. І в цей момент розмивається межа між філософією і тим, що вже до філософії не належить, а відноситься до деякої теології і що природньо – потребує

розгляду.

Я не можу сказати, що це «нерозуміння» – те, що не вдалося збагнути. Навпаки, це той пункт її інтелектуального розвитку в якому собі сказала: певно з філософією закінчено і саме час звернутися до Іоанна від Хреста. Можливо, це фінал, трагічний в певному сенсі для авторки. І зараз поясню чому. Вона відмовилась від занять філософією, від філософської практики як того вимагав Гусерль і яку вона, в свій час, цілком розділяла. *У філософії не дозволяється приймати те, що не має статусу абсолютної очевидності, яка здобувається в результаті аналітичної роботи*. Не дозволяється висувати твердження, які ґрунтуються на чуттєвому досвіді, себто у ширшому значенні – непрояснені. У той момент, коли вона пише: це ті питання, які мене бентежать, сильно бентежать, але я нічого не розумію, не можу тут віднайти інтуїцію чи якусь очевидність, просто не знаю… Для тих, хто інакше сприймає філософію, не так як Гусерль та решта феноменологів, ця справа пошуку остаточних підстав може не відігравати такої великої ролі. Але маю враження, що для неї відігравало. І тому вважаю, що була там у неї якась тяжка внутрішня криза, яку вона вирішила, на мою думку, дуже успішно. Не хотів би тут жодних непорозумінь. У її опублікованих філософських листах є багато тверджень на які не поширюється остаточна інтуїція. Це наша людська слабкість за яку себе картаємо. Адже йдеться про засаду – намагатися, і вона намагалася висловлювати тільки те, що може мати статус очевидності. (…)

Як належить розуміти цю першу фазу, проблематика якої – узасаднення? Для позначення цього терміну буду вживати поняття «*Geisteswissenschaften*» (оскільки польське поняття «гуманітарні науки» не відображає необхідного смислу). Це пов'язано з тим, що її майстер, наш майстер, мав освіту математика. Не знаю, що він там знав із фізики, здається, небагато, але мав хист справжнього математика, логіка і був далеким від тем людини. Коли ще в 1911 році писав «*Philosophie als strenge Wissenschaft*»[37] (є така стаття в «Логосі» на десяток сторінок), то з ким полемізував? Полемізував зі своїм добродієм, тобто з Дильтаєм проти «*Weltanschauungsphilosophie*»[38], проти залучення цілої цієї Дильтаєвої проблематики до своїх філософських досліджень. «*Philosophie als strenge Wissenschaft*» мала бути написана під знаком *modo geometrico*. Але його учениця цікавиться підставами знань про людину. І на це є певні причини.

По-перше, так сталося через те, що Едит Штайн вивчала не математику, а історію, німецьку літературу і т. п.

По-друге, вона вивчала філософію у Вроцлаві, не в надто сприятливих наукових умовах. Був там, наскільки пригадую, якийсь головний ординарій[39], що написав книжку, здається про Ґете і Шиллера і як пише сама Едит Штайн, всі вважали його за людину, що займається літературою, оскільки з філософії там було небагато. Окрім нього було ще два інших. Один – Вільям Штерн[40], на той час позаштатний професор, що здебільшого займався психологією і мовою дитини, і т. п. Писав «*Person und Sache*»[41], велику роботу, на яку покладав багато надій, сам він був практикуючим психологом і належав до деякого напряму психології. Також агітував, напр., Едит Штайн писати у нього докторську дисертацію на тему реакції дитини на різні картинки, від цієї пропозиції вона з обуренням відмовилась. Другим був доцент Генігсвальд[42], який в той час викладав і також писав якісь роботи з психології. Її реакцію на все це ми вже знаємо, бо сама її описала в своєму щоденнику: «Переконалася, що ця наука без методу і підстав» і відповідно нічого цікавого там не відбувається.

У Ґеттінґені у Ґеорґа Еліаса Мюллера[43] дійсно була психологія з великою методологією, мається на увазі експериментальна, природничо-статистична, але знову ж науки про людину там не було. «*Empfindungen*»[44] і т. д., чуттєві враження, «*Farbenempfindungen*»[45] – все це вивчалось в експериментальний спосіб, до того ж, досліджувані мали особливо пильнувати, щоб не розповісти нічого зайвого, ненаукового. Про людину там також не йшлося. Єдина книжка Мюллера, яку можна тут врахувати – це «*Über das Gedächtnis*»[46], але знову ж таки, експериментальні дослідження, описані в цій книзі, здійснені на прикладі «*Zahlenvirtuose*» [віртуоза обчислень] Рюкле[47], який робив надзвичайні речі. У ситуації з Рюкле автору вдалося помітити феномен незорової пам'яті.

З чим ще Едит Штайн зіштовхнулася у Ґеттінґені? З другим томом «*Logische Utersuchungen*». Що ж це за робота? Можна сказати, що це певного роду психологія, що описує мислення. Едит Штайн захопилася даною роботою і перебувала під її сильним впливом, оскільки знайшла в ній деякі рішення, якусь методологію. Потреба в інакшій психології, в іншому знанні про людину була дуже сильною з огляду на недоліки тієї психології з якою познайомилась раніше. Разом з тим не слід забувати, що це 1912 рік. Помер Вільгельм Дильтай, який став впливовим наприкінці свого життя і відомим після смерті. Це учні – Шпранґер[48] та інші, підняли його на гребінь популярності. І ще одна річ. У таких роботах Едит Штайн як «*Einfühlung*» та «*Individuum und Gemeinschaft*», на перший погляд присвячених основам соціології, кожного разу піднімається одне і те ж питання: природи людини, людської особи.

Її перша докторська дисертація охоплює дві теми: *одна* – вчування, до якого зараз хочу підійти ближче, а *друга* – це будова того, що називається «психофізичний індивід». У деякий момент там з'являється поняття «дух» і «персона». Найглибші, найцікавіші, хоча, можливо, і найбільш огорнуті

сумнівами розмисли ми зустрічаємо в роботі «*Individuum und Gemeinschaft*», що присвячена структурі людини, її душі, про це зараз детальніше, і її, якщо дозволите, духа. Отже, почнемо з кінця.

Не знаю, оскільки не вказано дату, коли була закінчена робота «*Die ontisches Struktur der Person*», але це одна з тих останніх робіт, яку вона написала перед прийняттям постригу. Вона також про людську особу. А якщо ви читали «*Endliches und ewiges Sein*», то переконаєтесь, що найбільше і найособистіше там обговорюється питання людської природи, природи людської особи. Маю підкреслити, зазначити, що про «*von dem ewiden Sein*» там сказано небагато і, якщо мені вдалося правильно зрозуміти – не надто оригінально. Натомість, Штайн весь час повертається до теми людини і її психофізичної структури, це її найбільше бентежить, вона хоче знайти якесь рішення. Але для чого зайнялася «*Einfühlung*», а не відразу перейшла до питання особи? Саме тому, що мале ще одне зацікавлення – створення підстав для гуманітарних наук, «*Geisteswissenschaften*» і вважала, що це є дорога для прояснення підстав теоретичного знання не тільки про людину, але і людської спільноти.

Ця *тема,* зрештою, у той час була *in vogue*[49] *,* її розглядали відомі люди в різних контекстах. Тема «вчування», ще повернусь до перекладу цього поняття, у XX столітті була поширена в середовищі естетиків. Йдеться про Фрідріха Теодора Вішера, який сягає своїми дослідженнями романтиків, повертаючись до Новаліса, далі його син Роберт Вішер, надалі ціла шеренга психологів з Теодором Ліпсом, Ґансом Фолькельтом, Морісом Ґайгером, Вітасеком[50] . Багато людей займається цим поняттям «вчування» у сфері естетичного пізнання, між ними також Ліпс і Фолькельт. Вони розрізнили два значення поняття «вчування»: в щоденному житті та у сфері мистецтва. Але не тільки ця хвиля дослідників займалася «вчуванням». Вона властива і Шелеру, який, зрештою, ставився негативно до цього питання.

Поміж феноменологів цим займався Ґайґер і, звичайно, Гусерль. Тільки Гусерль робив це під іншим кутом погляду, але *nota bene* ми не маємо жодних писемних слідів, що він займався цією темою в передвоєнні часи. Виняток хіба що становлять «*Méditations Cartésiennes*», тобто паризькі виклади, в яких передбачувано з'являється ця тема. Гусерль цікавився «*Einfühlung*» у зв'язку з клопотом, який має кожний ідеаліст: щоб його не звинуватили у соліпсизмі. Як врятуватися від соліпсизму, коли йдеться про чисте «Я» і чисту свідомість, що філософує? Дорога, що визволяє із соліпсизму, яку потім здолав Гусерль, в «*Méditations Cartésiennes*» (1929 року), пролягає відповідно через звернення до «*Einfühlung*» у його власній інтерпретації, що на його думку відкриває нам шлях до інших суб'єктів, які філософують, до інших монад. Такий погляд не являється відправним

пунктом для Едит Штайн і вона, певно, про ці ідеї не знала, бо в той час не читала жодних Гусерлевих рукописів. Знала «Ідеї», в яких про це згадано побіжно – лише в одному місці. І все ж їй вдалося розписати для нього цілий ряд питань пов'язаних із «вчуванням» у своїй дисертації: послідовно, дуже стисло, лише зробивши нарис.

Більш за все її бентежило питання як прояснити можливості порозуміння між людьми, можливості створення людської спільноти не лише теоретично, але і реально, що їй особисто було необхідно. Така спільнота існувала в осередку ґеттінґенських філософів, де ми розуміли одне одного, часто без слів. Навіть коли ми зустрічались, через довгий проміжок часу, то декілька слів одне одному було досить, щоб зрозуміти, що кожен з нас мав робити. Едит Штайн сильно вросла в цю спільноту і тривалий час підтримувала зв'язок з ким тільки могла з цієї команди приятелів. І разом з тим потребувала також, як стало відомо з її особистих спогадів, єдності з народом, членом якого почувалася. Цілу війну перебувала в якомусь особливому стані боротьби як частина великого цілого. І хотіла служити. Ще під час асистування Гусерлю, багато разів писала мені, чи має право займатися філософією і такими дурницями, коли люди гинуть, коли потрібно їм допомагати, коли… і т. н. Себто, існування такої спільноти було для неї особисто дуже важливим, саме тому і шукала обґрунтування можливості її появи. У своїй подальшій роботі від 1923 року чи 1924 року «*Individuum und Gemeinschaft*»» пише про різні способи налагодження зав'язків і формування спільноти. Однією з таких можливостей є «вчування». Завдяки ньому об'єднала між собою обидві справи.

Після такого загального екскурсу, прошу мені дозволити сказати декілька слів з приводу роботи про «вчування», вона існує в Польщі тільки в одному екземплярі, більше немає. Робота була видана в 1917 році як дисертація, накладом в 150 примірників, і більше в ті часи вона не перевидавалася. Зараз вже краще, бо є переклад англійською[51], але припускаю, що ніхто з вас його не має, як і я. Думаю, що деякі нариси про ту першу роботу Едит Штайн можуть стати нам в пригоді, оскільки ніхто з вас її не бачив.

Коли я мав на увазі «*Einfühlung*», то вживав слово «вчування», але застерігаю, напевне не знаю, чи це його еквівалент. Існують два польські слова, які тут вживаю і які вказують на два різні, але зазвичай не розрізненні поняття «вчування», мається на увазі саме «вчування» і «вчування у щось» – занурення, розуміння також через посередництво. Коли йдеться про «*Einfühlung*», цієї різниці неможливо передати. *Nota bene*, це поняття піддавалося довготривалим трансформаціям, особливо на зламі вісімдесятих-дев'яностих років [дев'ятнадцятого століття – *І. С.*] і на початку тридцятих років [двадцятого століття – *І. С.*], можна написати велику історію

перемін концепції «вчування» у німецькій філософії. Робота Едит Штайн була написана в 1915–1916 роках і опинилася поміж інших книг на цю тему. Наприклад, є така робота Фолькельта «*Über das ästhetische Bewusstsein*»[52] від 1920 року. Штайн були відомі тексти Ліпса, що відносились тільки до одного періоду. Ліпс помер в 1912 році, але припускаю, що вона мала більше його робіт, аніж було видано. Таким чином, Штайн одна з перших серед тих, хто розробляв це питання або теорії, що з ним пов'язані.

Загальна лінія розвитку цього дослідження розпочинається із запитування: як так відбувається, що переді мною знаходиться шматок мармуру, а я кажу, що це тіло жінки. Не кажу Венера, бо так матиму на увазі цілу історію літератури, кажу – тіло жінки. У давньому Люксембурзькому музеї, що в Парижі, була скульптура Моро «Вакханка». Вона представляє собою жінку, що ніжиться в любовному екстазі. Посміх виказує її надзвичайний захват. Але добре, кажу собі, все ж це камінь перед тобою. Звідки цей дивний феномен? Як відбувається чудо, що я бачу жінку? І то, жінку в певному настрої, переживанні, більше того людину, деякого психічного типу, характеру і т. п.? Я сказав собі: так, «*das wird alles eigefühlt*» – все це вчуте в той камінь, запроектоване тобою, це ти все вклав у цей камінь, деяке переживання чи концепцію, чи ідею про кохання, захват. І ти вже бачиш не камінь, а певного роду ілюзію, як про це казав ще Лесінґ. «*Täuschung, und die Täuschung gefällt*»,– він говорив, «ця ілюзія, вона властива людям», все це вкладене нами в той мертвий камінь і не може бути інакше, оскільки камінь лишається каменем. Це вихідний пункт для естетики, що вказує на перше поняття «вчування в щось», тобто вкладення в щось інше своїх власних настроїв, переживань і т. ін.

Потому аналізуються різні генетичні теорії, які пояснюють підстави такого бачення. А саме: чи можна цей ефект віднести до питання наслідування, чи це щось інше, висуваються його остаточні причини. Але дискусія, яка тривала десятки років, засвідчила: таке розв'язання не задовольняє. Хоча б тому, що з такої скульптури чи картини, портрету ллється на мене джерело даних, що відносяться вже не до настрою тієї людини, а до її психічної структури, психічної зрілості, як це відбувається, наприклад, на автопортретах Рембрандта. Я був хлопчаком, коли перший раз їх побачив і гадки не мав які переживання має зріла людина літнього віку. Але завдяки даного мені предмета мистецтва я довідуюсь про ті психічні факти, які не знав зі свого власного досвіду. Це наштовхує на думку, що мистецтво існує для того аби я міг себе збагачувати чужим психічним досвідом, що якимось чином закладений в ті барви та форми.

Подібне і з людьми. Переповідаю про свого засмученого знайомого, якого зустрів. Чому ж він засмучений? І починаю губитися в здогадках. І тут мені кажуть: тобі так здалося, ти йому свій смуток приписуєш. Він має лише якийсь там вираз обличчя, все решта – твої вигадки. І знову кажу собі: сьогодні така погана, бридка погода! Це ти своїм настроєм вкладаєш все це в той повністю мертвий, властивий будь-якому психічному життю, так би мовити, горизонт. Чи як-то буває, людина в гарному гуморі вирушає у гори і є така прикрість – погана погода і настрій псується і т. ін., і зараз ця погода впливає на мене, і мій добрий гумор починає змінюватися. Навіщо ми ходимо у гори? Щоб там побачити речі, які в щоденному приватному житті не побачиш. Там відкриваються деякі речі з того горизонту.

Усе це розмаїття наведених фактів надає підстави визнати – «вчування в щось», занурення в щось – деяким особливим видом досвіду. Це не телепатія, це досвід, що базується на визначених фізичних фактах, які його скеровують, уможливлюють. Так крок за кроком з'являється, концепція, що «*Einfühlung*» являється деяким видом досвіду. Але яким? Едит Штайн з обережністю відстоює тезу, що це особливий вид досвіду: «*Erfährung*», якщо говорити більш виразно. Насправді, якщо з вуст Едит Штайн звучить поняття «досвід», то мається на увазі феноменологічний досвід, в гусерлівському значенні. Йдеться про чуттєве спостереження, передусім, досвід розпочинається з нього. У цьому досвіді, як сказав Гусерль, присутні особисті, справжні тілесні речі і їх кореляти. Це позиція протилежна позитивізму та ідеям Г`юма та ін., відповідно до якого людині дані його власні ідеї чи враження. Дані речі, і тим характеризується цей досвід, що є в ньому самоданість, предмет схоплення сам себе презентує. Гусерль казав про «*Selbstgegebenheit; leibliche Selbsgegebenheit, Selbstgegenwart*»[53] т. ін. і протиставляв цьому «*Vergegenwärtigung*»[54], що означає оприявлення собі неявного (таким є виображення, мислення, деяке представлення), але ціле мистецтво мого виображення не здатне зробити так, щоб переді мною з'явився сам Гамлет і почав зі мною вести розмову.

Гусерль вживає термін «*originär*». Він, як вам відомо, писав німецько-латинською, академічною мовою. «*Originär*» – це первинне, пізнання від джерел, із витоків. Ми довідуємось про щось із самого джерела, а не з даних, що його заступають. Едит Штайн приймає це поняття, не намагаючись його надалі аналізувати. І все ж, на мою думку, це недолік, бо воно потребує подальшого розгляду. Штайн виокремлює випадки, де виступає тільки «*Originärität*», лише первинність. Більше того – це іманентне спостереження, спостереження також і власних переживань, що у Едит Штайн, вважаю, окрім того називається ідеацією – схоплення в безпосередньому огляді остаточних зав'язків між первинними елементами, які відсилають до аксіом. Але це не «*Einfühlung*». Тієї первинності, того

першого самоприявлення, що безпосередньо схоплюється не має у «*Einfühlung*». Штайн співставляє, порівнює «*Einfühlung*» з пригадуванням, з очікуванням. Вона наводить приклад: я «бачу», у чуттєвому спостереженні, що потилиця мого приятеля добре покрита волоссям, без лисини, хоч, насправді, цього бачити не можу, але якщо він обернеться, то побачу. Подібна ситуація і з «*Einfühlung*». Едит Штайн говорить: якимось чином мені співданий настрій іншого, чужий психічний стан, як зворотній бік медалі. Тільки медаль вдається повернути і побачити безпосередньо, а чужий настрій так особисто, так безпосередньо, так тілесно не вдається побачити. В цьому значенні «вчування» відрізняється від досвіду. Однак, чому ж кажемо, що це також досвід? Адже він не схожий з тим типом даності, коли щось собі яскраво уявляю, як я собі уявляв скульптуру «Вакханки» в Парижі. На жаль, не можу її зараз побачити. Ясно «бачу» її усміх, рух її голови і т. ін., але вона не наявна. Натомість, якщо зазирну в очі іншому, то здається мені, що зрештою, хоч і не так безпосередньо як його лице, але якимось чином стає явним його задум або якщо хочете, замисел. Не знаю як там у вас, але я знаю, коли мій слухач мислить зі мною разом, а коли нудиться. Мені не потрібно його розглядати, це відразу ж наявно. Деякий вид самоприсутності, якості цього переживання, цього стану стає мені наявний. Але також можу себе ввести в оману. Здається Едит Штайн мала цілий спеціальний розділ на тему ілюзій у рамках «вчування у щось». Але ілюзії ми також маємо і в чуттєвому сприйнятті. У цьому значенні між ними немає особливої різниці на етапі появи.

І ось з'являється питання: добре, але що може бути дане вже не зі сфери мистецтва, а від іншої людини, коли я схоплюю феномен чужого психічного стану, чужого хвилювання? Що мені взагалі може бути доступним? І тут з'являється ця друга тема: що таке людина? Які її складові? Тут починається властива для Едит Штайн тема пізнання: яка будова людини, до якої шукаю доступ також і завдяки «*Einfühlung*»? І відразу стає зрозумілим, що це нелегка річ.

Скажу лише декілька слів про перше дослідження Едит Штайн, про речі взяті до уваги. Оскільки вона учениця Гусерля, то передусім є «*das reine Ich*» – чисте «Я», потім «свідомість», чиста свідомість, далі є те, що польською не можу транслювати – «*Leib*», це означає людське тіло, яке істотно відрізняється від «Körper». Існує ціле дослідження на цю тему, чим моє живе тіло, яке я посідаю, відрізняється від мене, якщо мене тут хтось застрелить, то буде тут лежати лише *cadave*[55]. Мова не про різницю між живим і мертвим, а про те, що в другому випадку все можна оглядати лише зовнішньо, через лупу, шляхом кроїння і т. п., через розподіл і неможливо мати того цілісного досвіду, який є у мене завдяки самому собі, зі свого

власного тіла. Доки живий, ніби, мешкаю у своєму тілі, доти можу бути присутнім у всіх його частинах і відчувати їх на різний спосіб. Це третій елемент, бо мали: чисте Я, свідомість, тіло. Зараз знову скажу німецькою, є: «*Seele*» – душа, а потім «*Geist*» – дух. Так маємо п'ять різних елементів. І весь зміст книги, її істотна цінність полягає у спробі аналізу цих п'яти елементів. Щодо першого і другого, то пригадую, так було і у Гусерля, але з'являється питання. У якій взаємозалежності ці чисті переживання з моїми свідомими переживаннями, чи це одне й теж? Яку роль відіграють ці мої переживання в пізнанні мого тіла і в якому вони зв'язку з моєю душею і з моїм духом? Це складне питання, яке тут не буду розв'язувати.

Хотів би заначити, на мою думку, роздуми Едит Штайн присвячені тілу, душі та духу – дуже цікаві. Вважаю, що в цій темі розкривається деякий її особливий досвід, власний доробок. Але мені незрозуміло, і ставлюся я до цього досить претензійно, яка різниця між душею та духом? Едит Штайн виокремлює, наприклад, тільки ті акти в яких бере участь «*Geist*» – особа, а не моя душа. І тим не менш, навіть якби я вказав на розмежування та існуючі зв'язки, які творять єдине ціле, то ми все одно не змогли б ясно уявити весь стан справ. Утім я піднімаю цю тему ще з однієї причини. У дисертаційному дослідженні Едит Штайн душа підпорядкована, тобто обумовлена «*Leib*» (не через «*Körper*», фізичне тіло, це інше питання, яке вона не розглядає), іншими словами «*Seele*» є «*leibbedingt*», але від такої думки авторка з часом відмовляється. Є наочний, життєвий зв'язок між тілом, що пізнає через мене, і душею. Це взаємовплив, душа підпорядковується тілу, а тіло – душі. У кожному разі у Едит Штайн тема зв'язку тіла і душі пов'язана з дослідженням локалізації чуттєвих вражень у моєму тілі, і т. п. Також моя душа знаходиться в тілі, це виразно сказано в тексті й досить чітко вказано як саме вона там перебуває. Тільки не вказано чи-то п'ять сантиметрів направо від голови, чи десь в іншому місці. Як результат, впевнено виголосила, що тілесні переживання, якщо так можна висловитися, це пізнання тіла.Але згодом радикально змінила свою думку. І ця зміна, безсумнівно, відбулася як під впливом її власного досвіду, її власних перемін, так і під впливом її приятельки Конрад-Мартіус. Конрад-Мартіус написала колись, ще під час Першої світової війни, діалог під назвою «*Gespräch über die Seele*»[56]. *Він був виданий в книзі «Metaphysische Gespräche»*[57]. Вирішуючи ці питання у своїх пізніх роботах, написаних перед тим як прийняти постриг, Едит Штайн знаходилась від великим впливом Конрад-Мартіус. І у зв'язку з цим змінила значення поняття душі. Душа вже не є «*leibbedingt*», не є феноменально пов'язаною з тілом, є тільки, так би мовити, в ближчих зв'язках з тим самим духом. Це дуже цікаві речі. У цій роботі ще багато різних деталей про які пам'ятаю, вони довершують

цю проблематику. Зокрема в ній можна знайти пасажі на тему «*Seele*», на тему її цінності та глибини, що там відкривається – це речі про які раніше не могла написати. Відкриття такого роду спричинюються впливом деякого світла до якого нормального доступу, в певному смислі, переважно немає. Утім поняттєво ця справа не завершена. І нічого дивного, що вона ще раз до неї поверталась. Ця тема найбільш її цікавила в купі з «*Endliches und ewiges Sein*». У цій роботі вже відображена структура, не знаю який термін слід вжити, «людської особи». В ній поставлено лише наголос на понятті «*Geist*» = особа, адже це було би якось недосяжно по відношенню до мого тіла і по відношенню до душі, що становить у мені повноту глибини. Але ця її спроба зорієнтуватися у цілісній складеній будові людини – великий доробок, який на мою думку, її остаточно не задовольнив.

І на сам кінець хотів би ще згадати одну річ зі сфери історії. Шириться думка, не так старшими феноменологами як молодшими, що прийшли великі зміни в феноменології. Мається на увазі, що виступив Гайдеґер і створив проблематику «*der menschlichen Existenz*»[58], у нього вона називається «*des menschlichen Dasein*» – людини, її природи і т. ін., особи. Як вже зрозуміло з того, що я розповів, це хибна думка. Дослідження особи з'явилися значно раніше, і не тільки у Едит Штайн як одне із центральних (це були 1915–1916 роки), але також і у Макса Шелера, втім він займався цією темою з інших позицій, які я не приймаю. Ганс Ліпс також написав «*Die menschliche Natur*»[59], але вже після Гайдеґера. Таким чином Гайдеґер ввів не нову проблематику, а лише метод свого філософування, своєї герменевтики і ще одну річ, яка до нього в феноменологічній літературі не існувала. Йдеться про К'єркеґора, якого мало визнає, але від якого багато бере. Можна сказати, що в свій час, перед Першою світовою війною, ці дослідження цікавили, захоплювали людей.

Хотів би пригадати тільки одну деталь: перша тема докторської дисертації, яку я запропонував Гусерлеві восени 1913 роки – це «*Über die menschliche Person*»[60]. Утім я так і не написав її, бо Гусерль відповів мені: «Ви будете п'ять років на цьому сидіти. Я не маю часу».

Примітки

[1] Лекція присвячена короткому огляду основних положень філософії Едит Штайн і була прочитана проф. Інґарденом 6 квітня 1968 року в Кракові на запрошення кардинала Кароля Войтили. Текст лекції був відтворений з магнітофонного запису та особистих нотаток автора його сином – Романом Станіславом. Стаття була видана посмертно в місячнику «Знак» № 4 (202), 1971 р.

[2] «Південногерманська школа» (нім.) – баденська школа неокантіанства, основоположниками якої були Вільгельм Дильтай та Генріх Ріккерт.

[3] Ця інформація помилкова. Дім зберігся, він розташований на розі вулиць Новосільська та Барлицького (докладна адреса: вул. Новосільська 38). Натепер у ньому знаходиться Товариство імені Едит Штайн.

[4] Середня школа в Німеччині (нім.)

[5] «Логічні дослідження» (1900–1901 рр.)

[6] «Філософська спільнота» (нім.)

[7] Повна назва роботи «*Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*» - «Ідеї до чистої феноменології та феноменологічної філософії».

[8] Карл Лампрехт – німецький історик та соціолог, автор культурно-історичного методу та психологічної концепції історії, яку від продемонстрував на прикладі історії середньовічної Німеччини.

[9] Хвалитель минулих часів (лат.).

[10] «Я громадянка прусської держави та єврейка» (нім.)

[11] Подружжя Райнахів прийняло протестантизм під час останньої відпустки молодого феноменолога.

[12] Едит Штайн 8 років вчителювала в школі домініканок при монастирі св. Магдалини. Вона викладала історію та німецьку мову.

[13] «Потенція та акт» – робота підготовлена для габілітації.

[14] Йдеться про час після Другої світової війни.

[15] «Історія однієї єврейської родини» – автобіографічна книга Штайн, написана власноруч.

[16] «Скінченне і вічне буття» (нім.)

[17] Інґарден має на увазі габілітаційну роботу Едит Штайн «Потенція та акт», написану в 1931 році. У монастирі Штайн повторно опрацювала текст і з'явилась фундаментальна робота «Скінченне та вічне буття». Роботи відрізняються одна від одної: «Потенція і акт – це формальна онтологія у сенсі Гусерля і до того ж ця книга не містить розлогий Auseinandersetzung (диспут) між Аквінатом та Аристотелем, який уміщено в другій частині «Скінченного і вічного буття» [3, pp. 230-231]. Натепер видані обидві роботи.

[18] 20 липня 1942 року голландські єпископи пишуть лист-засудження дій нацистів проти євреїв.

[19] Герман Лео Ван Бреда – філософ, засновник архівного центру Едмунда Гусерля в Лювені.

[20] Ґерда Ґемма Вальтер – філософ, учениця Пфандера, захистила докторську дисертацію присвячену феноменологічному дослідженню соціальних спільнот.

[21] З Розою Штайн.

[22] «До проблеми вчування» (нім.).
[23] «До філософського обґрунтування психології та наук про дух» (нім.)
[24] «Психічна каузальність» (нім.).
[25] «Індивід та спільнота» (нім.).
[26] Фердинанд Тьоніс. Спільнота та суспільство. Основні поняття чистої соціології / Пер. з нім– ДУХ І ЛІТЕРА. 2005.– 262 с.
[27] «Дослідження про державу» (нім.).
[28] Кардинал Джон Генрі Ньюмен «Листи та щоденники».
[29] Перший в 1931 року, другий – 1933 року (примітка в польському тексті).
[30] Повна назва «*Quaestiones* disputatae *de Veritate*» (лат.) – «Дискусійні питання про істину».
[31] «Наука Хреста» (нім.).
[32] «Цінність і особа» (нім.).
[33] «Онтична структура особи» (нім.).
[34] Йозеф Ґредт – німецький теолог, спеціалізувався із філософії Аристотеля та Аквіната.
[35] «Про Бога» (нім.).
[36] «Чистий дух» (нім.).
[37] «Філософія як строга наука» (1911 рік.).
[38] «Світоглядна філософія», яку Гусерль протиставляє «науковій філософії» в роботі «Філософія як строга наука».
[39] Євген Кюхнеман, проф. філософії, але автор робіт про Шиллера і Ґердера і тому «неугаємничені» вважали його за історика літератури (Е. Штайн «Aus dem Leben einer jüdischen Familie», Louvain 1965, s. 122; прим. в польському тексті.).
[40] Німецький психолог і філософ, займався психологією особистості.
[41] «Особа і річ» (нім.).
[42] Ріхард Генігсвальд – німецький філософ, неокантіанець.
[43] Ґеорг Еліас Мюллер – один із засновників експериментальної психології.
[44] Відчуття (нім.)
[45] «Сприйняття кольору» (нім.)
[46] «Про пам'ять» (нім.)
[47] Доктор Ґотфрід Рюкле – німецький математик-віртуоз, з легкістю здійснював арифметичні операції з великими числами, мав феноменальну пам'ять.
[48] Едуард Шпранґер – філософ, психолог, представник «філософії життя».
[49] Модною (лат.)
[50] Стефан Вітасек – психолог, представник Грацької психологічної школи.
[51] Stein W. J. On the Problem of Empathy: The Collected Works of Edith Stein

Sister Teresa Bendicta of the Cross. Discalced Carmelite Volume Springer Netherlands, 1989.– 137 p.
[52] «Про естетичну свідомість» (нім.).
[53] «Самоданість; тілесна Самоданість, Самосвідомість» (нім.).
[54] «Реактуалізація в акті, що основана на сприйнятті» [1, с. 472].
[55] Труп (лат.).
[56] «Розмова про душу» (нім.).
[57] «Метафізична розмова» (нім.).
[58] «Людське існування» (нім.).
[59] «Про людську природу» (нім.).
[60] «Про людську особу» (нім.).

Список використаної літератури

1. Мотрошилова Н. В. Идеи Ґ Эдмунда Гуссерля как введение в феноменологию.– М.: Феноменология–Герменевтика, 2003.– 720 с.
2. Ingarden R. O badaniach filozoficznych Edith Stein.– Kraków: Wydawnictwo ZNAK, 1988.– S. 155–180.
3. Listening to Edith Stein: Wisdom for a New Century: a collection of essays / edited by Kathleen Haney. First [edition].– Washington, D.C.: ICS Publication, 2018.– 456 p.
4. o. Kluz W. Wroclawianka dr Edyta Stein.– Warszawa: Akademia teologii katolickiej, 1989.– 169 s.
5. Stein E. Life in a Jewish Family: Her Unfinished Autobiographical Account.– Vol. 1.– The collected works of Edith Stein.– Washington, D.C.: ICS Publications, 1986.– 548 p.
6. Stein E. O zagadnieniu wczucia.– Kraków: Wydawnictwo ZNAK, 1988.– S. 13–153.

Роман Ингарден

О ФИЛОСОФСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ ЭДИТ ШТАЙН

(перевод с польского Инны Савинской)

Лекция Романа Ингардена посвящена философии Эдит Штайн. В ней автор представил краткий обзор ее основных работ в контексте истории их написания. Творческий диалог двух философов, который продлился в переписке, позволяет Ингардену быть первооткрывателем Эдит Штайн в Польше. Лектор помогает разобраться в основных понятиях ее философии. И что важно – указывает причины благодаря которым происходит трансформация взглядов Штайн: от реалистической феноменологии к мистическому богословию. Центральной темой лекции является докторская диссертация Штайн о вчувствовании как способе познания опыта Другого.

Ключевые слова: *Эдит Штайн, реалистическая феноменология, вчувствование, Роман Ингарден, опыт Другого.*

Roman Ingarden

ON THE PHILOSOPHICAL RESEARCH OF EDITH STEIN

(translated by Inna Savynska)

The main Polish philosopher Roman Ingarden in his lecture presents a cross-section of Edith Stein writings and demonstrates the shot timeliness of her ideas.

Roman Ingarden was a Stein's friend from the time of her studies in Gottingen; he knew her ideas and conceptions. He wrote that hers was a search for an answer to the main question: «What is the structure of man?» That is why she proposed a phenomenological analysis by «Empathy».

Stein's theses «On the Problem of Empathy» is the central object in this lecture. In that work, Stein first focuses on such phenomena as the human body, soul, spirit, experience, consciousness.

While discussing Stein's concepts, Ingarden presents also evolution of her ideas from realistic phenomenology to mystical theology of Saint John of the Cross' and Saint Theresa of Avila's. Roman Ingarden did not enter as firmly as Stein into the mystical range, but he opened a path into the transcendence by creating an idea of metaphysical qualities.

In her dissertation, Stein first focuses on the phenomenon of the human body and soul. Ingarden considers pairs of phenomenological notions «Leib-Körper», «Seele-Geist». Their relationships form an ontology of a Person.

The anthropological questions, which Edith Stein raised in her academic research, bring about a constitutive element of man – Geist. Empathy is an instrument that help to recognize Geist and Personal experience – truth about man.

Keywords: *realistic phenomenology, empathy, Edith Stein, Roman Ingarden, «Leib», «Körper», «Seel», «Geist».*

References

1. Motroshilova N. V. (2003) Idei I Edmunda Gusserlya kak vvedenie v fenomenologiyu. *Moskva*, Fenomenologiya–Germenevtika, 720 s.
2. Ingarden R. (1988). O badaniach filozoficznych Edyt Stein, Wydawnictwo ZNAK, *Kraków,* SS. 155–180.
3. *Listening to Edith Stein: Wisdom for a New Century: a collection of essays* (2018), edited by Kathleen Haney. First [edition]. *Washington, D.C.*, ICS Publication, 456 p.
4. o. Kluz W. (1989). Wroclawianka dr Edyta Stein. Akademia teologii katolickiej. *Warszawa*, 169 s.
5. Stein E. (1986). Life in a Jewish Family: Her Unfinished Autobiographical Account. Vol. 1. *The collected works of Edith Stein*, ICS Publications *Washington*, *D.C.*, 548 p.
6. Stein E. *(1988).* O zagadnieniu wczucia. Wydawnictwo ZNAK, *Kraków,* SS. 13–153.

Переклад надійшов до редакції 11.03.2018.
Переклад прийнятий 20.04.2018.